

Jubilæumsanmeldelser

Ordbog over det danske Sprog:

En pigg hundraåring

Av Bo-A. Wendt, Pär Nilsson & Bodil Rosqvist

I år är det jämnt 100 år sedan det första halvbandet av *Ordbog over det danske Sprog* (ODS) kom av trycket, i oktober 1918. Sedan dess har mycket vatten runnit under de språkvetenskapliga broarna, men ODS står sig och – vågar vi utan minsta tvekan hävda – kommer för all framtid att stå sig som det lexikografiska storverk det är. Verket är ett barn av samma språkhistoriska dokumentationsanda som gav upphov till bröderna Grimms *Deutsches Wörterbuch* (DWB) i Tyskland, *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (WNT) i Nederländerna, det som sedermera kom att heta *Oxford English Dictionary* (OED) i Storbritannien och *Ordbok över svenska språket* utgiven av Svenska Akademien (SAOB) i Sverige. (För en jämförande redogörelse för dessa fyra ordboksverk se Hast 1993).

ODS är å ena sidan mer i släkt med DWB, i det att verket från början initierades av en enskild person och inte en institution, men å andra sidan mer i släkt med SAOB, i det att dess egentliga beskrivningsperiod börjar där en tidigare färdigställd historisk ordbok slutat sin beskrivning – i ODS' fall Otto Kalkars *Ordbog til det ældre danske Sprog* (fullbordad 1918) som går fram till 1700. Perioden före 1700-talet saknas inte helt i ODS' beskrivningsunderlag, eftersom Christian V:s lag från 1683 ingår bland dess källor, liksom folkvisor, bibelöversättningar och psalmböcker med större eller mindre inslag av äldre nydanskt språkbruk. Eftersom SAOB börjar sin beskrivning 1521 är ODS likväl den av de stora historiska ordböckerna som omfattar minst del av sitt språks historia: de drygt 250 åren från omkring 1700 till omkring 1955, sistnämnda gräns helt enkelt för att ordboken i sitt första varv var färdig vid den tiden. Sedan har också ett supplement givits ut (ODS-S), men detta för inte sin beskrivning längre fram än till nyssnämnda slutår. ODS har därmed övergått till att bli en renodlat historisk ordbok, fastän den nog från början i första hand skulle uppfattas som en nutidsordbok. Den sjösattes, liksom de nyssnämnda sys-

terordböckerna, i en tid då språkvetenskapen per definition var historisk och därmed varje fullödig beskrivning av det nutida språket endast ansågs kunna göras genom att teckna den historiska bakgrunden.

I föreliggande jubileumsanmälan av detta hundraårsfirande flaggskepp inom Danmarks ordbokstradition ska vi efter en kort historik över själva ordboksarbetet (avsnitt 1), dels redogöra för ODS' beskrivningsmodell såsom den föreligger redan i det tryckta verket (avsnitt 2), dels granska hur ODS tagit steget in i den nya tidens digitala ordboksvärld (avsnitt 3).

1 En historisk ordboks historia

Det hela började som vi redan antytt med en enda mans initiativ till en ny dansk ordbok, som skulle ersätta Molbechs *Dansk Ordbog* i två band (i sin andra upplaga 1859). Verner Dahlerup (1907, s. 73) berättar att han redan i början av 1880-talet började samla ordmaterial, men först vid sekelskiftet uppstod hos honom tanken på en ordbok. Han ingick 1901 avtal med Nordisk Forlag om utgivning av en sådan, från början tänkt som en ungefär dubbelt så stor ordbok som Molbechs. De tilltänkta redigeringsprinciperna redovisade Dahlerup i en artikel i *Danske Studier* 1907, och två år senare gav han ut ett litet provhäfte, som mottogs mycket väl. Redan här känner vi igen det format som sedermera skulle återfinnas i den faktiska ODS, inte minst dess typografi. Dahlerup hade då börjat knyta till sig medarbetare bland sina lärjungar vid Københavns Universitet, där han blev professor 1911, men utan medel att fullt ut arvodera dem. Efterhand blev han allt klarare över uppgiftens för en ensam ordboksförfattare till synes övermäktiga omfattning »efter at kravene til modersmaalsordbøger er steget saa meget, som de er efter fremkomsten af Oxforderordbogen, Svenska Akademiens ordbok og de andre udmærkede nyere ordbøger« (Dahlerup 1918, s. IX).

Det som räddade ODS-projektet var att det då rätt nyinstiftade Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (DSL) kom till undsättning genom sin ordförande Lis Jacobsen och övertog ansvaret för ordboksverket 1915, alltså med samma förläggare. Samma år utkom så ett andra provhäfte. Från början var DSL:s plan en ordbok om 15 eller några flera band, en fördubbling av Dahlerups plan såsom denna så småningom hade utvecklats. Det blev nästan ännu en fördubbling av antalet band (nämligen 27), innan ordboken var färdig (eller gott och väl en fördubbling, om supplementets fem band räknas med). (Om den ursprungliga planen och hur den förhåller

sig till den färdiga ODS se Andersson 2006, s. 26 ff.). Den relativt korta tid på vilken en komplett upplaga kunde fullbordas står likafullt i någorlunda samklang med utgivarnas förhoppning i inledningen till det första bandet:

Og alligevel – lykkes det at gennemføre vor ordbog indenfor det tidsrum, der er planlagt, vil fordelene ved, at ordbogen kan afsluttes af det samme slægtled, ja sandsynligvis for største delen af de samme redaktører, der har begyndt den, være overordentlig (Jacobsen & Juul-Jensen 1918, s. XLVII).

En viktig omständighet bakom denna snabba utgivningstakt återfinns (som sällskapet också eftertryckligt framhåller i sin efterskrift (ODS, bd 28, s. 101)) i att man 1922 lyckades få sina finansärer – staten och Carlsbergfondet – att inrätta sex fasta tjänster för redaktörsarbetet. Redaktionen gynnades av att omfatta ett antal mångårigt trogna redaktörer, liksom av att huvudredaktören förblev en och densamme, Harald Juul-Jensen, ända till dennes död 1949, då han avlöstes som sådan av en nästan lika mångårig medarbetare, Jørgen Glahder.¹ Sammanlagt tjänstgjorde endast 15 redaktörer under åren 1915–1954, och utöver de båda nyssnämnda medverkade ytterligare ett par av dem under hela eller större delen av denna tid. Med ODS' efterskrift (ODS, bd 28, s. 102) är det synnerligen lätt att storligen imponeras av Glahders, Johannes Brøndum-Nielsens och Aage Hansens andel av skriven ordbokstext. Den sistnämnde har skrivit inte mindre än drygt en fjärdedel av texten, och tillsammans har dessa tre svarat för nästan två tredjedelar av den – ett lexikografiskt stordåd som endast torde kunna jämföras med James Murrays i OED.

ODS-redaktionen präglades alltså av en enastående stabilitet, och lika imponerande är att den kunde knyta till sig flera av samtidens mest lysande forskarbegåvningar med en gedigen universitetsgärning vid sidan av ordboksarbetet: utöver Brøndum-Nielsen och Hansen finner vi Peter Skautrup och Paul Diderichsen bland de mest namnkunniga redaktörerna. Vid redaktionen arbetade också under de tjugo (som redaktör de tio) sista åren Kaj Bom, som sedan kom att leda arbetet med *Gammeldansk Ordbog*

---

1 I sin mycket personligt hållna beskrivning av ordboksprojektet omtalar Aage Hansen (1970, s. 102 ff.) båda med mycket stor värme och kan inte nog understryka deras betydelse. Juul-Jensen beskrivs som »för os, hans kolleger, at dømme, den ideelle ordbogsleder«, och på tal om att ODS i början ofta kallades *Dahlerups Ordbog* säger Hansen: »Skulle der knyttes et enkelt navn til værket burde det hedde Juul-Jensens Ordbog, hvad han iøvrigt ville være den første til at protestere imod«.

vid DSL. I sammanhanget är det emellertid också värt att lägga märke till att redaktionen inte hade någon egen lokal. Sedelsamlingen fanns på Det Kgl. Bibliotek (och under kriget i ett bombsäkert valv på en bank i København). På biblioteket hade man tillgång till fasta läsplatser, men huvuddelen av arbetet utförde redaktörerna i sina egna hem.

Det sista egentliga ordboksbandet, bd 27, kom alltså ut 1955, och året därpå ett tunt bd 28 med fullständig källförteckning, efterskrift med mera. Trots den enastående effektiviteten i arbetet med ODS led den färdiga ordboken av att språket ändå hunnit utvecklas ytterligare nästan 40 år sedan arbetet inleddes. Grundmaterialet hade även haft besvärande luckor med avseende på både vissa tidsavsnitt och viss litteratur. Behovet av ett supplement stod sålunda klart redan 1956, och DSL åtog sig också ett sådant projekt – där det dock aldrig var tal om annat än att komplettera beskrivningen fram till 1955, inte fortsätta att följa språkutvecklingen. ODS skulle alltså därmed komma att bli en enbart historisk ordbok täckande danska språkets historia under omkring 250 år.

Supplementarbetet leddes till att börja med av ovan nämnde Glahder. Han ersattes vid sin pensionering 1964 av Anne Duekilde som huvudredaktör. Arbetet bedrevs länge med ambitiöst huvudfokus på materialinsamling och endast förberedande redigering; först 1987 utgavs ett provhäfte. Kommet så långt avkastade emellertid arbetet sedan raskt i allt fem supplementband (ODS-S 1992–2005). Duekilde efterträddes 1998 av Henrik Andersson som huvudredaktör. Vid supplementets egentliga redigering har sammanlagt åtta redaktörer bidragit med artiklar, varav tre dock endast i kortare avsnitt av det första bandet (se ODS-S, bd 1, s. XXI).

Bara en månad efter publiceringen av det sista supplementbandet, i november 2005, blev en första version av ODS' huvudupplaga också tillgänglig på nätet (se t.ex. Bojsen & Trap-Jensen 2005, s. 61 ff., Andersson 2006, s. 37 f.). I ett uppmärksammat projekt som leddes av Kompetenzzentrum i Trier och utfördes i Kina hade samtliga band digitaliserats genom att skrivas av i sin helhet av två oberoende lag av skribenter som inte kunde danska. Enligt Andersson (2006, s. 38) tog det cirka nio månader för det kinesiska teamet att skriva av hela ODS. De två olika versionerna samkördes, och textställen som inte stämde överens kontrollerades och rättades. Resultatet blev en digital version som var en bokstavstrogen återgivning av den tryckta förlagan, i princip helt utan korrekturfel. Denna digitala version av ODS blev den första komponenten i den lexikografiska portal som tillhandahålls av DSL på webbadressen *ordnet.dk* (se vidare avsnitt 3 nedan).

2 Det lexikografiska innehållet i ODS

Iakttagelserna i det följande avsnittet grundar sig inte på något sätt på en genomläsning av hela ODS – enbart på mångårigt bruk av ordboken och därtill några inför denna jubileumsanmälan gjorda kortare stickprovsläsningar i början, mitten och slutet av verket (i bd 1, 14 och 27). Vi har därvid förvisat oss om att olika redaktörer blivit företrädda på ömse håll. Dessutom har vi givetvis tillgodogjort oss vad som finns skrivet om ODS, inte minst Poul Lindegård Hjorths sentida brukshandledning (1970) och de av trycket utgivna *Redaktionsregler* för ordboken (utgivna 1917 med ett tillägg 1925).

När det gäller lemmaurvalet tar ODS sikte på allmänspråkets ordförråd (med undantag av egennamn) och avgränsar därvid detta mot dialektala, slangartade och exklusivt fackspråkliga ord, men också mot främmande ord som inte vunnit allmän spridning (jfr med Dahlerup 1915, s. III f., *Redaktionsregler*, § 113–122, liksom med Hansen 1970, s. 123 ff.). Som Lindegård Hjorth (1970, s. 23) framhåller innebär avgränsningen mot slangen inte något brott mot ordbokens deskriptiva grundhållning; den värdering som görs gäller huruvida ett ord fått spridning i allmänspråket eller inte. För vissa i redigeringsarbetets samtid var ODS i själva verket utmanande frikostig med vulgärare delar av ordförrådet (Hansen 1970, s. 119, Andersson 2006, s. 31). I förhållandet till främmande ord kan ordboken för en senare tids brukare ibland framstå som väl återhållsam, men Lindegård Hjorth (1970, s. 25) menar att det här snarare handlar om förskjutningar i det allmänna språkbruket som ägt rum efter respektive redigeringsstillfälle (jfr också med Hansen 1970, s. 124 f.). ODS-S har sedermera kompletterat med ett mycket stort antal främmande ord (Andersson 2006, s. 35).

2.1 Åtkomststruktur (i trycket)

ODS redovisar sina artiklar i strikt alfabetisk ordning. Det innebär att sammansättningar eller avledningar till ett visst simplex mycket väl kan interfolieras av helt andra ord som alfabetiskt bryter deras räcka. I den mån sammansättningarna alfabetiskt följer efter varandra redovisas de emellertid i svit (såvida de inte kräver en så omfattande beskrivning att de helt enkelt fått utgöra helt självständiga artiklar). Normalt låter sig förleden hos sådana från huvudordet skilda sammansättningar ändå identifieras utan större problem; länkningen till olika betydelsemoment hos förleden görs genom en angivelse inom hakparentes. Homografer numreras med framförställd romersk siffra, och detta används också i dessa hakparente-

ser, till exempel »**balde-bred**, adj. [I.1.1]«, vilket alltså ska förstås så att förleden förs till I. **Balde** moment 1.1.

Variantformer med avseende på förleden sambehandlas, men det finns då alltid också en hänvisning. Man kan alltså alltid leta på alfabetisk plats i den tryckta ODS och få besked om huruvida det sökta ordet finns i ordboken. Vid hänvisning till en behandling inne i en artikel kan till och med radnummer ges, till exempel »III. **mis**, adv., se *mis*- sp. 138⁴⁵«.

2.2 Uttal och morfologi

ODS' uttalsangivelser använder en notation som går tillbaka på Otto Jespersens och hade anpassats för ordbokens bruk av Brøndum-Nielsen. (Anvisningar för hur notationen ska tillämpas utvecklas i redaktionsreglerna från 1917 på inte mindre än tolv sidor). Den fonetiska ambitionen är högst väsentlig, inte minst om man jämför med SAOB:s i huvudsak rätt grova ljudbeteckning. Möjligen speglar denna skillnad mellan de båda ordböckerna den skillnad som finns mellan de två systerspråken med avseende på avståndet mellan stavning och uttal. Också om normen för det uttal som anges i ODS är »Udtalen i trykstærk Stilling i dialektfrit Dansk« (*Redaktionsregler*, § 19), krävs det mycket mer fonetisk finess för det än för motsvarande svenskt uttal. Dessutom snålar ODS – trots denna norm – inte heller med alternativa uttal, vilket också är mer i Dahlerups (1907, s. 76) ursprungliga anda. Även stilistiskt eller regionalt inskränkta uttal redovisas regelbundet. Lindegård Hjorth (1970, s. 62 ff.) anmärker emellertid att avhängigheten av Jespersens notation dels lett till en redan från början föråldrad rikspråksnorm, dels gjort uttalsangivelserna »unødigt fintmærkende« i vissa hänseenden (så för *n*-ljudet) men »i andre ikke er fintmærkende nok« (så för *a*-ljudet).

I den morfologiska redovisningen är ODS i gengäld mindre detaljerad än SAOB. Förvisso ges utöver den levande böjningen i förekommande fall också äldre varianter, men i sistnämnda fall ges det ofta bara källor för den avvikande böjningen. Dessa källor är snarare exempel på varianten än ett första- och sistabelägg (vilket är så enastående centralt i SAOB:s beskrivningsmodell). Ibland ges ett flertal exempel, så i [**Mis**]-**brug** där den döda pluralen på *-e* beläggs med inte mindre än fem källor. Ibland ges inte heller källor för den äldre böjningsvarianten, så i **Badskær** för plural, ibland däremot för (jämbördigt) levande former, så i V. **mod** för de båda neutrumvarianterna. Överhuvudtaget synes ODS' huvudambition snarast vara att genom exempel belägga det som hävdas, inte att redovisa beläggens kronologi. *Redaktionsregler* anger sålunda för just böjning att äldre former

redovisas »som Regel med Henvisning til et Par Hovedsteder for Ordets Forekomst« (§ 58), och »Hovedsteder« ska uppenbarligen inte tolkas som äldsta och yngsta beläggställe. Böjningsredovisningen i ODS är alltså överlag rätt summarisk, också när äldre alternativformer finns – men utförligheten tycks ha tilltagit i senare band, åtminstone delvis sannolikt till följd av att materialet blivit fylligare (jfr med Lindegård Hjorth 1970, s. 29 f.).

2.3 Etymologi och bruklighet

ODS-artiklarnas inledande del, deras »huvud« (motsatt betydelsebeskrivningen), avslutas med en halvfet parentes, vari ordets etymologi men också dess bruklighet redovisas. Utgångspunkten i etymologin är förstas förekomsten i äldre danska, det vill säga danskan före 1700, »saaledes, at man altid af Ordbogen kan faa Oplysning om, naar Ordet først findes i Dansk« (*Redaktionsregler*, § 65). På det viset ger alltså ODS besked också om förhållanden i språket före dess egentliga beskrivningsperiod. Härutöver redovisas förekomst av ordet i de övriga nordiska språken och därnäst de övriga germanska, åtminstone engelska, tyska och gotiska. Däremot nöjer sig ODS för indoeuropeiska arvord oftast med att bara ge latinsk och grekisk motsvarighet (eller i brist på sådana motsvarighet på sanskrit). Mer långtgående än så är inte ambitionen att ringa in den indoeuropeiska roten, och i jämförelse med de andra stora historiska ordböckerna får den etymologiska redovisningen sägas vara lite mindre utförlig i ODS. Henrik Andersson (2006, s. 33) menar att »fravalget af selvstændige undersøgelser og problematiserende etymologier har sparet megen tid og bidraget til, at ODS ikke blev en ny skandale a la Videnskabernes Selskabs Ordbog«.

Lite speciellt i ODS är att etymologiparentesen som sagt även ger utrymme åt den bruklighetsangivelse som gäller hela ordet. Parentesen kan för övrigt också rymma andra upplysningar, till exempel ges på detta ställe i artikeln **Ækvator** en beskrivning av äldre bestämdhetsböjning. Utöver kronolektiska inskränkningar (såsom dödkors, »næppe br.«, »l. br.« (= *li-det brugt*), »sj.« (= *sjældent*)) kan bruket anges vara inskränkt till visst fackområde, visst geografiskt område eller viss stilart.² Flera av ODS' bruklighetsetiketter är bildtecken, inte bara dödkorset, vilket bidrar till ODS-textens grafiska karaktär. Dessa tecken sätts dessutom, om de gäller

2 För denna anmälnas författare, alla skåningar, är det intressant att lägga märke till att *Redaktionsregler. Tillæg* (§ 245) anbefaller att ord som ännu finns kvar i skånska inte bör åsättas dödkors. Än lever den gamla östdanskan! (Eller levde åtminstone när det begav sig).

ordet i sin helhet, före uppslagsordet, varigenom de grafiskt blir ytterligare framhävda. Fastän det alltså finns en fast uppsättning standardetiketter inom respektive kategori, finns det också utrymme för redaktörens individuella utformning av dessa angivelser. Till exempel anges **baldyre** vara »poet., foræld. samt (om en slags hedebosyning, se *Baldyring*) haandarb.; endvidere i levende brug i jy. i overf. bet.: prygle brun og blaa, medtage ilde olgn.« I Duekilde 1974 redogörs utförligt och systematiserande för ODS' rika flora av bruklighetsangivelser.

Uppenbart har det frikostiga bruket av dödkors i ODS' tidiga band oftast ersatts av det varligare »nu næppe br.« i senare band. Båda dessa inskränkningar har ofta mildrats i ODS-S. (Se Hansen 1970, s. 114, Andersson 2006, s. 33). Lite speciellt i sammanhanget är att ODS-S, som ju inte beskriver sin samtids språk, har fått ge brukligheter som gällt för ett språktillstånd upp till 50 år innan de formulerades (jfr med Duekilde 1995, s. 86 f., 90 f.).

2.4 Betydelsebeskrivning och språkprov

Anvisningarnas omfattning i redaktionsreglerna från 1917 för huvud respektive betydelsebeskrivning i en ODS-artikel står i påfallande omvänd proportion till de faktiska artiklarnas utrymme för respektive del: anvisningarna för huvudet är utförliga, medan de för definitionerna klaras av på en halvsida. I ODS-texten är det emellertid betydelsebeskrivningen som vanligtvis upptar det ojämförligt största utrymmet i en artikel. Den anvisning redaktörerna fick för definitionen var att den skulle vara »affattet paa et godt, rent (men ikke puristisk) dansk Sprog«, »kortfattet og klar, og ikke for specialiseret« (§ 86). En betydelsebeskrivning av ett mer polysemt ord kan givetvis göras på många olika sätt, och det ligger i sakens natur att det är här som en ordboksredaktör (även med mer preciserade anvisningar) har störst utrymme att sätta sin individuella prägel på texten. Det som enligt avsnitt 1 ovan uppenbart varit en fördel för ODS' utgivningstakt är det tveklöst också för den likväl jämförelsevis stora innehållsliga enhetligheten genom verket: det är rätt få olika och huvudsakligen mångåriga redaktörer som satt denna individuella prägel på betydelsebeskrivningarna. Dessa kännetecknas överlag av analytisk skärpa och klarhet och av en välavvägd balans mellan goda generaliseringar och intressanta enskildheter.

I momentstrukturen arbetar ODS med två siffernivåer: 1, 2 och så vidare och därunder 1.1, 1.2 och så vidare. Därutöver kan ytterligare specialfall sättas efter dubbla lodstreck, ett tillvägagångssätt som i längre artiklar ibland utnyttjas flitigt. Undantagsvis möter efter sådana lodstreck under

1.1-nivån en ny numrerad uppdelning, så till exempel i I. **Vrag** moment 4.1: »[...] || nu vist kun i forb. *kaste* ell. *slaa vrag* [...] 1. m. h. t. ting ell. forhold [...] 2. m. h. t. person«. Grafiskt underlättas orienteringen i längre definitioner av att kärndelen i dessa sätts i spärrad stil. (Samtidigt medför det en viss grafisk orolighet).

I större artiklar kan rent formella indelningsgrunder tränga sig in bland de i övrigt semantiska. I till exempel artikeln III. **bag** återfinns sålunda ett avslutande moment 5 som helt enkelt sorterar efter den efterföljande prepositionen, och för huvuddelen av dessa blandas konkreta och abstrakta användningar om varandra och endast undantagsvis urskiljs bildlighet explicit. Hansen (1970, s. 127) anför »praktiske grunde« för ett sådant sammanhållande av detta slags förbindelser, eftersom de vid polysemi annars skulle »blive spredt rundtom i artiklen, hvor det forresten ofte ville være meget vanskeligt rent typografisk at få dem placeret«. I vissa fall kan också en sidoförm av uppslagsordet ges en egen avdelning i betydelsebeskrivningen, så exempelvis **Balle** i artikeln **Balje**. Graderingen av vad som är huvudbetydelser och vad som bara är därunder underordnade betydelser (eller rentav användningar snarare än betydelser) är en av betydelseanalysens mest uppenbara gråzoner, där de olika lösningarna ofta valts utifrån det enskilda ordets egna förutsättningar i fråga om bruk och frekvens. Till exempel har i [**Æble**]-**kage** tre olika huvudbetydelser etablerats för tre olika anrättningar med denna benämning, i [**Æble**]-**suppe** har två olika så benämnda varianter i stället fått samsas under en och samma betydelse.

ODS sätter en heder i – och har enligt vårt förmenande också all heder av – sina utförda, beskrivande definitioner. Dessa kan vara mer eller mindre utförliga och mer eller mindre helgarderande, och här kan man urskilja lite olika individuella preferenser hos redaktörerna. Liksom sina systerordböcker definierar ODS också språkets vanligaste ord, där definitionen med nödvändighet torde te sig svårtillgängligare än det som definieras. Dahlerups (1907, s. 74 f.) ursprungliga – mot Molbech kritiska – tanke var här att man vid de mest välkända orden helt enkelt skulle »spare sig den direkte forklaring og erstatte den med et træffende forfattersted, der belyser nogle vigtige sider af ordets betydningsindhold«; vid »f. ex. navne på sjældnere dyr, planter, redskaber osv.« anser han att »små billeder (som f. ex. i LAROUSSES ordbog) [vil] oplyse mere end mange ord«. Andersson (2006, s. 36 f.) menar att definitionernas komplexitet tilltagit i senare band av verket och finner där fler långa, parentesdiga definitioner – som »ikke [er] behagelige for læseren« – men tillägger att också mindre vidlyftiga sådana ännu går att hitta.

Bara emellanåt nöjer sig ODS med enbart en synonymdefinition – för ord som på ett eller annat sätt är mer perifera än sin synonym. Definitionen kan då bestå av endast denna synonym eller mer explicit av »d. s. s.« = *det samme som* + synonymen eventuellt med angiven homograf- och moment-siffra. Detta senare kan förstås bara göras bakåt i alfabetet (eftersom man ju arbetade sig framåt i alfabetisk ordning), och bruket har därmed bättre förutsättningar i senare band. Det används dock inte helt konsekvent, ens i samma sammansättningsramsa. Jämför »[Æble]-møl [...] d. s. s. [Æble]-spindemøl« med »[Æble]-kage [...] 1) æbleskive (2)«. Sammansättningar definieras överlag vanligen mer sparsmakat, och här kan det också förekomma att ett språkprov får ersätta definitionen, så till exempel på **Bade-spejl**.

Som vi redan varit inne på är beläggens kronologi inte av central betydelse i ODS, och detta går igen vid redovisningen av språkprov. Nog för att dessa för det allra mesta står i kronologisk ordning (om än inte undantagslöst), men de får inte sin datering utsatt vid citeringen. Därmed får den som vill utröna de citerade källornas datering gå omvägen om källförteckningen där årtal förstås ges (jfr med Malmgren (2012, s. 312) som beklagar detta i sin jämförelse med SAOB). Det är dessutom så att *Redaktionsregler* (§ 89) anger att litterära citat ska ordnas efter författarens debutår. Man skulle alltså kunna säga att man här kronologiskt tar sikte på snarare språkbrukarens än det enskilda språkbrukets ålder – för sakprosa däremot det senare. (Jfr också med resonemanget i Jacobsen & Juul-Jensen 1918, s. XXXIX). En annan detalj i sammanhanget är att ODS har ett särskilt tecken för att utmärka språkprov hämtade ur redaktörens egen fatatur, nämligen ett streckat lodstreck efter exemplet.

Som så ofta med den informationstäta och avskalade text som ordboksdefinitioner vanligtvis utgör, så är språkproven i ODS ofta förlösande för att få en tydligare förståelse av vad som egentligen skiljer det ena betydelsemomentet från ett annat snarlikt. De citerade språkproven är oftast mycket väl och omsorgsfullt valda. Samtidigt ger ODS rikligt med glimtar ur den danska litteraturhistoriens glansnummer. Lindegård Hjorth (1970, s. 27) slår fast att den »nok delvis kan fungere som en nøgle til klassisk dansk litteratur«, också om det inte varit huvudsyftet och därför inte heller konsekvent genomförs. Om man därutöver skulle vilja få smakprov på all den litterära danska av allt annat möjligt slag som kommit på pränt under ODS' långa beskrivningsperiod, kan man som läsare ibland beklaga att ordboken genomgående synes favorisera just de mest kända författarna. Detta anbefalls uttryckligen i *Redaktionsregler* (§ 91) och inskräps sedan ytterligare i tillägget från 1925 (§ 254: a) med ett krasst utrymmessparande argument:

For at undgaa lange bogtitler ell. titelforkortelser for ubetydelige og lidet kendte bøger bør man kun medtage citater fra saadanne bøger, naar det er absolut nødvendigt.

Den litteraturhistoriska kanon har uppenbarligen varit en klart prioriterad del av ODS' beskrivningsföremål, till förfång för sådan litteratur som kanhända var mycket läst eller tidstypisk i sin egen samtid (och därmed en viktig del av dåtidens språkbruk) men som sedan fallit i glömska. Att språkprovsvurvalet för skönlitteraturen på så vis kunde sägas vara mer litteraturhistoriskt än språkhistoriskt motiverad vägs emellertid upp av att ODS också frikostigt citerar vardagslivets sakprosa.

3 ODS i den digitala tidsåldern

Som nämnts ovan är ODS tillgänglig i digitalt format på webbadressen *ordnet.dk*, en lexikografisk portal som tillhandahålls av DSL. ODS utgör en av portalens huvudkomponenter, liksom den modernspråkliga *Den Danske Ordbog* (DDO) och en dansk korpus innehållande 56 miljoner ord: KorpusDK. Portalen lanserades 2009, och den har tidigare recenserats i andra sammanhang, bland annat av Vatvedt Fjeld & Malmgren (2010) som utforskar framför allt resurserna KorpusDK och DDO och sätter in tjänsterna i ett nordiskt sammanhang. Sedan lanseringen har DSL:s ordbokstjänster utvecklats och nya har tillkommit. Bland annat har antalet digitalt tillgängliga ordböcker på webbplatsen utökats. Numera finns också möjligheten att slå upp ord i Meyers *Fremmedordbog*, *Holbergordbog*, *Moths ordbok*, *Kalkars ordbok* samt (den ännu inte färdigställda) *Gammel dansk Ordbog*. De två senare utgör oumbärliga resurser för den som är intresserad av ord- och språkhistoria som sträcker sig längre tillbaka än till 1700-talet – ordböckerna beskriver det danska språket under perioderna 1300–1700-talet respektive cirka 1100–1515 (mer om de övriga tre ordböckerna nedan i avsnitt 3.2). *Ordnnet.dk* kan med samtliga dessa ordböcker beskrivas som en omfattande ordboksportal som samlar många och viktiga resurser.³

---

3 På respektive startside till *Holbergordbog*, *Moths Ordbog* respektive *Meyers Fremmedordbog* hittar vi även under rubriken »Se også« en länk till *Renæssancens sprog i Danmark*, en »web-baseret ordbogs- og tekstbase om dansk og latin i perioden 1500-1700«, presenterad ihop med *Diplomatarium Danicum*.

En nyhet från senare år är att flera av DSL:s ordböcker även tillhandahålls som appar för småskärm. Dessa granskas närmare i avsnitt 3.2.

3.1 Nätversionen av ODS

De tre komponenterna DDO, ODS och KorpusDK visas sida vid sida på webbplatsens startsida, alla med en ingång i form av ett eget sökfält. En sökning i ett av fälten tar en vidare till den aktuella resursen. Då vi exempelvis söker på »vifte« i ODS' sökfält hamnar vi i den första artikel i ordboken som exakt matchar denna söksträng, nämligen substantivet **Vifte** ('redskab til at vifte med') (se bild 1).

The screenshot shows the ODS website interface. At the top, there are navigation links: 'Sideoversigt', 'Tilgængelighed', 'Kontakt', and 'English'. Below this is a header with 'ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG' and 'HISTORISK ORDBOG 1700-1950'. There are also buttons for 'ordnet.dk', 'Den Danske Ordbog', 'Ordbog over det danske Sprog', and 'KorpusDK'.

The search bar contains the word 'vifte' and a 'Søg' button. Below the search bar, there is a message: 'Du er her: Forside / Ordbog over det danske Sprog / Ordbog'. A blue box contains the text: 'Ikke det rigtige opslagsord? Se flere ord med samme stavning under søgeresultatet til højre.' Below this, the main entry for 'Vifte' is shown: 'I. Vifte, en. [væfðs] (især dial. Vøjde, Vøjte. For Sandhed.II.168. LandbO.I.335. Sal.²X.905. Uff. se ogs. u. bet. 3.). fjt. -r. (ænyd. vefte, væfte, voffte, no. vifte (vifta); til II. vifte)'. Below this, there is a section for 'redskab til at vifte med.' with a sub-entry '1.1) i al alm. Moth.V21. || (jf. Vifter i samt Fje(de)r-, Skorstensvifte; foræld.) d. s. s. Ildvifte. *hun . . lagde dygtig i, og vækkede Luen med Viften. Pram. (Riber.II.37). (konerne) vinder deres lille Kulild med en Halmvifte. NatTid.³²/, 1931.Sønd.8.sp.1. || (landbr.) blæseapparat med 4-6 trævinger paa en aksel til at rense korn med, anvendt i forb. m. en standharpe; ogs. om den med blæser forsynede standharpe; vindharpe. For Sandhed.II.168. Min Mølle er nu godt indrettet med . . ny Gryntrumle med Jerntvist, Vifte og Skalgodssold, m. v. PRasmussen. Blade af mit Liv.(1862).38. LandbO.I.335. Uff. || (foræld.) et i brænderierne anvendt kors med to fløje, der ved omdrejning fremkalder en luftstrøm, som afkøler mæskningen i mæskekarret. MO. | ☉ apparat til frembringelse af en stærk luftstrøm, anvendt til ventilation oln.; vifteblæser. Wolfh. MarO. 198. Ida borede sig Vej til Buffet'en og forlangte'.

On the right side, there is a search results section with 'Mente du: vifte- | vifter | vift | ...vis flere'. Below this, there are sections for 'Søgeresultat' (Alfabetisk liste), 'Opslagsord (2)' (listing 'vifte' and 'vifte' v.), and 'Fritekstsøgning (166)' (listing various related terms like 'hvøfte', 'vøte', 'udhvivte', etc.).

Bild 1. Sökresultat för söksträngen »vifte« i ODS-komponenten i ordnet.dk.

Den aktuella artikeln visas i sin helhet mitt i visningsfönstret. I högerkanten ges ett utförligare sökresultat som fördelas under två rubriker: »Opslagsord« och »Fritekstsøgning«. Under den första rubriken listas

alla uppslagsord som exakt matchar söksträngen, det vill säga **Vifte**, substantiv, och **vifte**, verb, i föreliggande exempel. Under den andra listas alla artiklar vari söksträngen återfinns, antingen som en del av uppslagsordet (se t.ex. **Strudsevifte**) eller någonstans i texten (se t.ex. **hvøfte** som utgör en hänvisningspost till **vifte**, verb). I högerkanten återfinns också fliken »Alfabetisk liste« som möjliggör navigering i ODS' lemmalista.

I vänsterkanten syns en lång rad länkar som dels ger ytterligare sökhjälp, dels erbjuder information om hur ordboken är uppbyggd och om dess historia. Webbssidans struktur avslöjar således redan vid första anblicken att det digitala mediet erbjuder ett spännande mervärde och nya ingångar till ordboks innehållet.

Under rubriken »Se også« i vänsterkanten kan man dessutom på ett smidigt sätt klicka sig vidare till de ovan nämnda kompletterande språkliga resurserna i ordnet-portalen, och under rubriken »Relaterede søgninger« är det enkelt att upprepa den nyss utförda sökningen i portalens två andra huvudkomponenter. Här finns nämligen direktlänkar till söksträngen »vifte« dels i den nudanska ordboken DDO, dels i textsamlingen KorpusDK.

Som tidigare nämnts är innehållet i nätversionen av ODS en bokstavs-trogen återgivning av innehållet i den tryckta förlagan. I en första omgång digitaliserades endast de ursprungliga 27 banden (samt källförteckningen och förkortningslistan i bd 28), men enligt information på ordboksportalen har nu även de flesta nya artiklar från supplementbanden infogats i nätordboken (ordnet.dk/ods/fakta-om-ods/fra-bog-til-skerm). Alla tillägg och ändringar till redan existerande artiklar har dock inte ännu kunnat arbetas in. Huruvida en artikel är hämtad från huvudupplagan eller från supplementet anges längst ned i varje artikel, tillsammans med uppgift om tryckår.

Fastän innehållet motsvarar den tryckta förlagan, har den digitala versionen fått ett något förändrat presentationssätt som underlättar läsningen. Varje undermoment börjar på ny rad, och vissa ledord i ordbokstexten har fått avvikande (blå) färg. Det finns emellertid mer att göra vad gäller att ta tillvara det digitala mediets möjligheter. Ännu har inte hänvisningarna inom och mellan artiklarna gjorts till klickbara länkar, något som förhoppningsvis kommer att kunna ske i framtiden. Det hade varit värdefullt om även källhänvisningarna blev klickbara, så att man enkelt och smidigt kunde se verkens författare, fullständiga titel och publiceringsår.

Som redan sagts utförs två parallella sökningar i ordboksinnehållet då en söksträng skrivs in i sökfältet, en bland uppslagsorden och en i hela ordboksinnehållet. Det går också att bredda resultatet genom att använda sig av jokertecken, antingen stjärna (*) som betyder »vad som helst« eller frågetecken (?) som betyder »ett tecken vilket som helst«. Vidare är det möjligt att begränsa sökningarna till en viss ordklass. Trots att detta inte specificeras i sökhjälpen går det också att fritextsöka på flera ord samtidigt, vilket är positivt. Samtliga funktioner är användbara och välfungerande. Detta hindrar förstås inte att man som användare kan ha önskemål om framtida förbättringar.

Ibland kan det vara svårt att hitta fram till rätt uppslagsord. Möjligheten att hitta rätt skulle kunna förbättras genom att sidoformer får status som uppslagsform. Formen *vaare* anges exempelvis som en äldre sidoform till substantivet *vare* (‘synligt ell. hörligt tegn, der tjener som meddelelse, paamindelse’). Om vi söker på »vaare« i ODS’ nätversion visas den relevanta artikeln, nämligen II. **vare**, som en av åtta poster under rubriken »Fritekstsøgning«. Vi hade hellre sett att den fick en mer framskjuten position genom att anges under rubriken »Opslagsord« (tillsammans med **vaare**, verb).

Det hade också varit fint om svaren från fritextsökningarna hade kunnat visas i konkordansform så att man kunde se den aktuella söksträngen i sitt sammanhang utan att behöva klicka sig in på varje enskilt svar. Detta hade givit en helt annan överblick över sökresultaten. Ett tredje önskemål är möjligheten att söka bara i vissa specifika delar av artiklarna, exempelvis i artikelhuvudet eller i definitionerna.

3.2 DSL:s ordböcker i appformat

Numera tillhandahålls DSL:s ordböcker alltså även som appar för småskärm. Eftersom detta är den allra senaste tekniska förnyelsen av ODS-traditionen ska vi i det följande granska just apparna lite närmare och se hur det formatet påverkar ordboken. Först och främst ska sägas att det är ett imponerande antal ordböcker man tillgängliggör i appformatet. Förutom ODS, som är huvudfokus i den här artikeln, tillhandahålls appar för DDO, Moths ordbok, *Holbergordbog* och Meyers *Fremmedordbog*. Apparna är utvecklade av DSL i samarbete med företagen Dviance och Miracle A/S. Samtliga är gratis tillgängliga och fungerar med både iPhone- och Android-telefoner. Gemensamt för alla är att de ställer krav på tillgång till internet för att kunna användas.

Kort om de olika ordböckerna⁴

DDO är den stora modernspråkliga ordboken vars tryckta förlaga gavs ut i sex band mellan 2003 och 2005. Den digitala ordboken innehåller cirka 100 000 ord och uppdateras löpande. Moths ordbok är ett dansk-latinskt och latinsk-danskt lexikon utarbetat av ämbetsmannen Matthias Moth (1649–1719). Moth arbetade från 1686 och fram till sin död med att samla in och sammanställa material över sitt samtidspråk, men ordboken publicerades inte förrän 2013 – nästan 300 år efter hans död. Ordboken innehåller mer än 100 000 artiklar och är unik i det avseendet att den återger mycket av talspråksnära allmänspråk från upphovsmannens samtid. Upplysningssmannen och författaren Ludvig Holbergs samtliga danskspråkiga verk utgör materialet till *Holbergordbog*. Den digitala utgåvan baseras på den tryckta förlagan som gavs ut i fem band 1981–88. Ludvig Beatus Meyer (1780–1854) är upphovsmannen bakom Meyers *Fremmedordbog*. Ordboken gavs ut i en första upplaga 1837 och har sedan dess kommit i flera upplagor och utgåvor. Det är en historisk ordbok över främmande ord från framförallt latin, franska, tyska och engelska som innehåller mer än 80 000 uppslagsord. Den digitaliserade versionen bygger på den åttonde upplagan från 1924.

Ordboksapparna – innehåll och utseende

Samtliga appar bygger innehållsligt på och utgör förenklade varianter av de digitala versioner av ordböckerna som finns tillgängliga på *ordnet.dk*. Vi undersöker android-versionerna.

Grafiskt uppträder samtliga fem appar i samma kostym (se bild 2 nedan). Designen är enhetlig och tilltalande: övervägande blå och grå färgtoner med uppslagsord i rött. DSL:s logotyp syns högst upp till vänster och avtecknar sig diskret i bakgrunden. Det är avskalat och enkelt. Apparna är lättmanövrerade och sökfunktionerna basala. Det är också häri appars fördelar bör ligga, tycker vi. Det ska vara lättanvänt, snabbt och enkelt. Gränssnittet består av en tydlig sökruta uppe i mitten och under hemfliken (markerat med ett hus), under rubriken »Tilfældige opslagsord« (eller »Dagens ord« i DDO-appen⁵), presenteras ett antal slumpmässigt (antar vi) utvalda ord för att locka användaren att botanisera bland ordböckernas artiklar.

4 Uppgifterna här och i det följande bygger helt på den information om ordböckerna som DSL presenterar på *ordnet.dk*.

5 Dagens ord i DDO-appen marknadsförs även med så kallade pushnotiser.

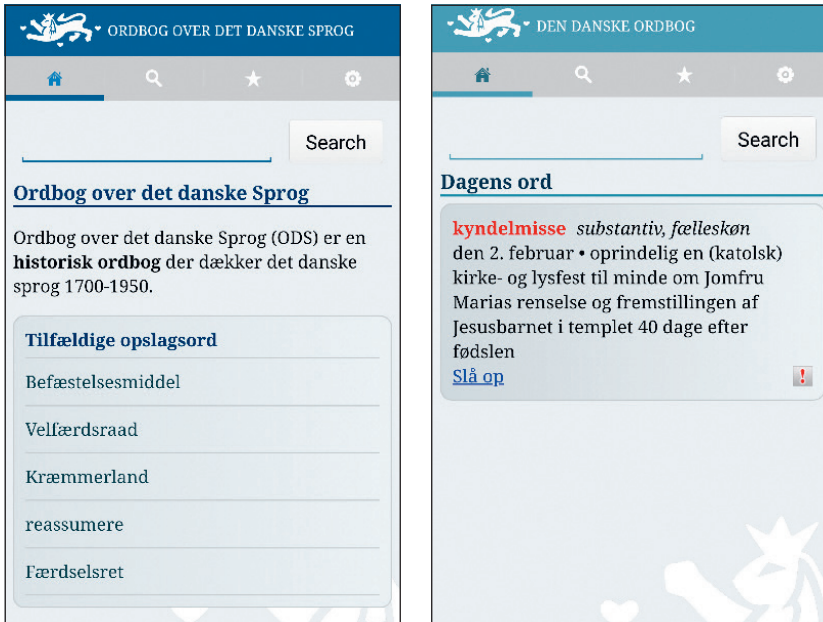

Bild 2. ODS och DDO i appformatets androidversion.

Bild 3. Matchade sökresultat i DSL:s fem ordboksappar.

Det är inte bara utseendet som är enhetligt, utan sökfunktionen mellan de olika ordböckerna är också samordnad. Söker man i en ordboksapp visas samtidigt matchande träffar i de övriga ordböckerna längst ner på skärmen (se bild 3). Detta är en utvidgad tjänst i förhållande till nätordböckerna på *ordnet.dk* där en liknande funktion finns, men bara i de fall där ordet inte gav träff i den aktuella ordboken – där under rubriken: »Ordet findes i en anden ordbog». ⁶ I apparna kan man således med ett enkelt tryck ta sig till motsvarande artikel i en annan av DSL:s ordböcker. Funktionen tycker vi är väldigt bra. Den visar förtjänsten av att samla flera ordböcker på samma ställe och ger möjligheter att jämföra hur man har definierat samma ord vid olika tidpunkter och öppnar för olika perspektiv på ords betydelser. Vi tycker också att själva den grafiska presentationen (klickbara länkar i en klart avgränsad grå ruta) framträder tydligare i appens mindre skärm än i de motsvarande artiklarna i nätordböckerna på *ordnet.dk*, där den ofta måste samsas med mycken annan information och därför skymms lite.

För att få ut maximalt av funktionen att jämföra olika ordböckers artiklar förutsätts man dock ha laddat ner DSL:s samtliga ordboksappar till sin mobiltelefon eller surfplatta och här ställer vi oss lite frågande. Vi undrar vilka de tänkta användarna är. Nedladdning av fem olika ordboksappar att spara på sin enhet är snarast något för dedikerade användare och användare med avancerade behov. Vidare är frågan förstas om denna typ av användare (som snarast använder ordböckerna i professionen eller åtminstone får räknas som verkliga inbitna ordböksentusiaster) har störst nytta av ordböckerna i appformat med på det hela taget förenklade sökfunktioner och en mindre portion information om varje ord presenterat på en mindre skärm? Vi tänker oss att användaren med behov av att jämföra ett uppslagsord i exempelvis ODS med motsvarigheten i Moths ordbok inte primärt är ute efter enkelhet och snabbhet, utan snarare efterfrågar funktionalitet, så mycket information som möjligt och kanske möjligheten att kunna växla mellan fönster och flikar. Vi tänker vidare att antalet användare som snabbt och enkelt behöver slå upp ett historiskt (främmande) ord i sin app sannolikt är ytterst begränsat. Och eftersom apparna ändå kräver anslutning till internet är frågan vad vinsten för användaren är med appformatet kontra småskärmsanpassad webbsida. Den enda vi kan föreställa oss är att ordboksapparna i distributionsplattformen gör användare uppmärksamma på att ordböckerna faktiskt existerar i digitalt skick. När

---

6 Vi har dock noterat delvis motsvarande funktion (matchade träfflistor) mellan DDO och ODS, under rubriken »Relaterede søgninger«.

det gäller att använda ordböckerna föredrar vi dock nätversionerna på portalen *ordnet.dk*. Det ovan sagda gäller Moths ordbok, *Holbergordbog* och Meyers *Fremmedordbog*. Vid ordböcker som beskriver modernt språk kommer appformatet mer till sin rätt. Bland DSL:s ordboksappar blir då framförallt ODS och DDO relevanta. I det följande tittar vi därför närmare på dem och lämnar nu de övriga därhän.

ODS-appen och DDO-appen

Vi börjar – som sig bör i detta sammanhang – med att rikta blicken mot ODS. Som nämnts ovan bygger innehållet i DSL-apparna på nätversionerna av ordböckerna på *ordnet.dk*, och några av de sökfunktioner som finns där har följt med till appformatet, medan andra inte har gjort det. För ODS' del känner vi bland annat igen den sökhjälpsfunktion som innebär att det då man börjar skriva in bokstäver i sökfältet dyker upp en lista under sökrutan med de uppslagsord i ordboken som inleds med de aktuella bokstäverna. Funktionen visar med andra ord vilka uppslagsord man har att välja på. Även den stavningshjälp som erbjuds under rubriken »Mente du« finns tillgänglig i ordbokens båda digitala format. Om man som användare stavar ett ord fel presenteras med denna hjälpfunktion en lista med förslag på stavningsmässigt närliggande ord. Båda dessa funktioner är utmärkta och användbara (inte minst för oss som har annat modersmål än danska). Bland funktioner som inte har följt med saknar vi framför allt möjligheterna att utföra fritextsökningar och trunkerade sökningar (sökning med jokertecken). I synnerhet det senare är en funktion som vi ofta använder i våra svenska ordboksappar.

Liksom i ODS' nätversion på *ordnet.dk* är hänvisningar till andra uppslagsord inte klickbara länkar, inte heller källangivelserna i citaten. Detta är förstås inte oväntat, men särskilt förargligt i det senare fallet eftersom källorna inte kan uttydas i själva appen. En annan sak som hänger med från nätversionen är det lite förvirrande bruket att i hänvisningar växla mellan framförställd upphöjd och efterställd romersk homografsiffra (se bild 4).

Bild 4. *Douche*¹ = I. **Douche**.

Att *Douche*¹ är ekvivalent med I. **Douche** är inte helt självklart, utan något användaren får räkna ut själv. Även om detta är en fråga på detaljplanet, hade den kunnat lösas på ett snyggare sätt när nu tillfälle gavs. Det ska likväl understrykas att det förstås inte är ett helt enkelt arbete att omstöpa ODS' komplexa och hierarkiska struktur till appformatet, det är vi medvetna om. Detta är också en anledning till att artiklarna även i appen ofta upplevs som tunga och kompakta, och att det också är svårt att se skillnad på definitionstext och citat. (Gränserna mellan de olika betydelsemomenten å ena sidan, och de olika artiklarna å den andra är dock klart och tydligt markerade). Men som språklig resurs menar vi ändå att appen har ett värde för den som har intresse av betydelseutveckling, vill ha utförliga definitioner och som har lite tålamod.

Med DDO-appen råder det däremot ingen tvekan – den är en väldigt överskådlig, grafiskt tilltalande och tydlig ordboksapp. I fråga om tydlighet är den snarast till och med bättre än nätversionen. Ordboksartikelns olika kategorier är klart åtskilda och i regel tydligt markerade – även om vi reagerar på att den avdelning som i ordnet-versionen återfinns under rubriceringen »Faste uttryck« saknar rubrik i appen. I appen presenteras denna avdelning å andra

sidan i en och samma position i artikeln, i nätversionen hittar vi den ibland i vänstermarginalen, ibland underst i artikeln och ibland på båda ställen.

Ordboken utnyttjar appformatets fördelar: att söka i ordboken går snabbt och är enkelt. En bidragande orsak till detta är bland annat att hänvisningsposter i lemmalistan gjorts till klickbara (eller snarare »tryckbara«) länkar, vilket underlättar vägen fram till rätt uppslagsord när man söker på böjda former eller stavningsvarianter av ord. En ytterligare finess är att man automatiskt dirigeras om till rätt artikel om böjningsformen eller stavningsvarianten man sökt på saknar homografer; således leder en sökning på (preteritumformen) »sprang« oss direkt till uppslagsordet **springe**.

Det går också att söka på hela (eller delar av) flerordsförbindelser, vilket är till stor hjälp för användaren. Skriver man exempelvis in »vej og vind« i sökrutan hamnar man rätt direkt – utan att behöva känna till eller gissa sig fram till ordbokens principer för presentationsordningen (är uttrycket beskrivet i artikeln **vej** eller **vind**?). Den ovan nämnda *Mente du*-funktionen hjälper en även i denna app (liksom för övrigt i resten av DSL-apparna) att hitta fram till rätt ord om man har stavat fel. Liksom nätversionen av DDO innehåller appen även ljud – i många fall (ungefär i hälften av dem som vi har undersökt) anges uttal.

Det vi möjligen saknar är något fler sökfunktioner. Också här hade vi uppskattat möjligheten att utföra trunkerade sökningar.⁷ Dessutom tycker vi att de syntaktiska uppgifter som anges under rubriken »Grammatik« på *ordnet.dk* även hade varit relevanta och användbara i appen. Något som vi upplever som en större brist är avsaknaden av en användarhandledning och en beskrivning av ordboken: vilka funktioner finns och hur fungerar de? Nu får man helt enkelt ta reda på det själv genom att testa sig fram. Risken är förstås att användarna missar användbara funktioner. Den information vi kan hitta finns samlad på *ordnet.dk* i storskärmsformat, vilket inte är helt lyckat. När nu DDO-appen föreligger i så fint skick hade det varit trevligt om så många som möjligt kunde använda den så mycket som möjligt.

Avslutning

Sammanfattningsvis är vi mycket glada för DDO-appen. Den är snabb, tydlig och lättanvänd och kompletterar i och med detta nätordboken. Vi ser här ett gott exempel på hur man kan utnyttja de olika formaten till samma

---

⁷ Vi försöker att söka med hjälp av tecknen * och % men lyckas inte. Det senare leder till och med till att appen automatiskt stängs av.

grundinnehåll. Dessutom är den rent grafiskt trevlig att titta på. Vi hade dock gärna sett en användarhandledning i själva appen. ODS-appen ställer högre krav på användarna, men fyller sin funktion för de initierade. Den största förtjänsten med att erbjuda de övriga äldre ordböckerna i appformat är nog att potentiella användare kan få upp ögonen för att ordböckerna faktiskt finns i digital form. Kanske hade det varit mer ändamålsenligt att de i stället gavs en mer framträdande plats på *ordnet.dk* – med tillägg av småskärmsanpassning och med den utökade matchningsfunktion mellan ordböckerna som nu bara finns i apparna.

4 Slutord

När det nu hunnit gå 100 år sedan den första biten av ODS nådde allmänheten kan vi eftertryckligt konstatera att den beskrivning av det danska språket som verket erbjuder har ett bestående värde redan som gammeldags pappersbok. Så mycket mer glädjande är det att detta jubilerande mästerverk säkrat sin tillgänglighet och relevans också för nya generationer av digitalt socialiserade ordboksanvändare. Med sitt kliv in i ett modernt digitalt format har ODS inte bara ökat tillgängligheten utan också skapat helt nya, tidigare oanade sökmöjligheter (jfr med att Hansen (1970, s. 127) beklagar att det utlovade efterledsregistret till ODS aldrig kom till stånd). Vi har ovan försiktigt efterlyst ytterligare några, men den digitala framtiden har förstås ännu bara börjat. Verner Dahlerup skulle bara veta i vilket behändigt format (i ordets allra egentligaste betydelse) den ordbok han en gång grundlade nu går in i sitt andra århundrade i alla språkintresserades tjänst.

Käll- och litteraturförteckning

- Andersson, Henrik (2006): ODS – træk af en historisk ordbogs historie. *Lexico-Nordica* 13, s. 25–39.
- Bojsen, Else & Trap-Jensen, Lars (2005): ODS, ODS-S og fremtiden. *10. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog. Aarhus Universitet 7.-8. oktober 2004*, red. af Peter Widell & Mette Kunøe, Århus, s. 58–66.
- Dahlerup, Verner (1907): Principer for ordbogsarbejde. *Danske Studier 1907*, s. 65–78.
- (1909): *Ordbog over det danske Sprog. Prøvehefte. A–Aarefistel*, København.
- (1915): *Ordbog over det danske Sprog fra Holbergs Tid til Nutiden*, udarbejdet og udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Prøvehefte, København.

- (1918): Forord. ODS, bd 1, s. III–X.
- Duekilde, Anne (1974): Brugsbetegnelserne i Ordbog over det danske Sprog. *Danske Studier* 1974, s. 18–54.
- (1995): Hovedværk og supplement. *Nordiske studier i leksikografi 3. Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden Reykjavik 7.-10. juni 1995*, red. av Ásta Svavarsdóttir & Guðrún Kvaran & Jón Hilmar Jónsson, Reykjavík, s. 83–92.
- DWB = *Deutsches Wörterbuch*, von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm, hrsg. von der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Band 1–16 + Quellenverzeichnis, Leipzig 1852–1971.
- Hansen, Aage (1970): 4. Ordbog over det danske Sprog. *Danske opslagsværker*, red. af Axel Andersen, Danmarks Biblioteksskoles skrifter 4b, København, s. 93–130.
- Hast, Sture (1993): SAOB och dess likar. De fyra stora historiska nyspråkliga germanska ordböckerna. En kort redogörelse och jämförelse. *Ord och lexikon. Festskrift till Hans Jonsson 10 juni 1993*, Stockholm, s. 53–84.
- Jacobsen, Lis & Juul-Jensen, H. (1918): Indledning. ODS, bd 1, s. XI–LII.
- Kalkar, Otto (1881–1918): *Ordbog til det ældre danske Sprog (1300-1700)*, bd 1–5, København.
- Lindegård Hjorth, Poul (1970): *Vejledning i brug af Ordbog over det danske Sprog*, København.
- Malmgren, Sven-Göran (2012): Das schwedische Akademiewörterbuch und das Wörterbuch der dänischen Sprache. *Grosse Lexika und Wörterbücher Europas. Europäische Enzyklopädien und Wörterbücher in historischen Porträts*, hrsg. von Ulrike Haß, Berlin & Boston, s. 301–315.
- Molbech, C. (1859): *Dansk Ordbog indeholdende det danske Sprogs Stammeord tilligemed afledede og sammensatte Ord*, anden, forøgede og forbedrede Udg., København.
- ODS = *Ordbog over det danske Sprog*, grundlagt af Verner Dahlerup, udg. af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, bd 1–28, København 1918–1956.
- ODS-S = *Ordbog over det danske Sprog. Supplement*, udg. af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, bd 1–5, København 1992–2005.
- OED = *The Oxford English Dictionary*, second edition (of the corrected re-issue (1933) with an Introduction, Supplement, and Bibliography of *A New English Dictionary on Historical Principles*, vol. I–X, ed. by James A.H. Murray et al. (1884–1928) and Supplement vol. I–IV, ed. by R.W. Burchfield (1972–1986)), vol. I–XX, Oxford 1989.
- Redaktionsregler* [för ODS], København 1917.
- Redaktionsregler* [för ODS]. *Tillæg 1925*, Kjøbenhavn 1925.
- SAOB = *Ordbok över svenska språket*, utgiven av Svenska Akademien, bd 1–, Lund 1893–.
- Vatvedt Fjeld, Ruth & Malmgren, Sven-Göran (2010): Vård ett besök – om DSL:s nya webbsida *ordnet.dk*. *LexicoNordica* 17, s. 297–311.
- WNT = *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, deel I–XXIX + Bronnenlijst (1943, 1966) + Supplement I *A–Azuursteen* (1956), ‘s-Gravenhage & Leiden 1882–1998.